

Kirjoitettu tieto

Tiedonhankinnan tutkimuksessa korostetaan usein ja myös varsin voimakkaasti epävirallisten tiedonlähteiden merkitystä sekä tuodaan esiin, miten tärkeitä muut kuin kirjalliset lähteet ovat varsinkin ihmisten arkielämässä, mutta vaativassa työssä yhtä lailla. Siinä, että asianlaita on näin nimenoman tiedonhankinnassa, ei ole mitään merkillistä.

Me ihmiset pyrimme tavoitteisiimme keinoilla, joiden käytöstä on meille vähiten vaivaa. Tiedonhankinnassa vaiwannäköä määrittää saavutettavalle tavoitteelle asetettu ambitiotaso ja tätä puolestaan ne arvot, joihin tavoitteeseen pääseminen nojaa. Vaiwannäön, tavoitetason ja arvojen välinen suhde ei ole vakio, ei edes yhden tiedonhankintaprosessin kuluessa.

Merkillisempää on sen sijaan se, että tiedonhankinnan tutkimuskirjallisuutta lukiessa tulee usein vastaan kirjallisen lähteistön merkitystä vähätteleviä mainintoja ikäänkuin vähäkäyttöisyys tiedonhankinnassa merkitsisi kirjoittamalla muistiin merkityn tiedon kokoamisen, järjestämisen ja käytettäväksi saattamisen olevan ellei nyt turhaa niin surkuteltavaa uurastusta kumminkin, sellaista, josta vain ne harvat hyötyvät, joiden vihoviimeiseksi kanavaksi dokumentteihin talletettu tieto jää. Oletettavasti kaikki näin kirjoittavat eivät tarkoita mitä täsmällisesti ottaen lausuvat, mutta tekstit kuitenkin osoittavat miten tiedonhankinnan näkökulman painottaminen kaventaa näkemystä kirjallisesta kulttuurista ja sen merkityksestä ihmisille. Ne ovatkin eri asioita.

Olen viime vuosina joutunut muutamaan otteeseen tilanteisiin, joissa kirjallisen kulttuurin ja nimenomaan kirjoittamisen syvin merkitys on valjennut minulle uudella tavalla.

Vietin Tokiossa yhden kokonaisen päivän kansallismuseossa. Yksi kokonainen päivä ei ole paljon vieraaseen kulttuurin syventymisen kannalta, päivä kuitenkin. Aloitin kiertelyn arkeologisen osaston käsittävästä rakennuksesta. Etenin opastusmerkkien mukaisessa kronologisessa järjestyksessä ja päädyin viimeiseksi kirjoitustaidon arkeologiseen museokokoelmaan. Jäin pitkäksi aikaa kulkemaan edestakaisin muutaman nuorimpia käyttö- ja kulttiesineitä sekä rakennusteknistä esineistöä esittelevän huoneen ja kirjoitustaidon käyttöönottoa

esittelevän huoneen välillä. Ajattelu ja ideat konkretisoituivat käten luomina esineinä ja niiden välittämänä viesteinä katsojalle. Kirjoitustaito tuli näkyviin siitä kulttuurista käsin, johon se oli omaksuttu. Viimeisen huoneen oven yläpuolella oli kirjoitusmerkki, jonka olin jo oppinut Japanissa tunnistamaan, koska sen rinnalla esiintyy suurkaupunkien rautatieasemilla ja tavarataloissa aakkoskirjoitettu EXIT. Tässä ovesa logogrammi saa merkityksen “poistu kirjoitettuun historiaan”.

Jos Japanissa kohtasin kirjoitustaidon alun, niin eräässä pohjoismaisessa hankkeessa jouduin tekemisiin tulevaisuuden kanssa. Kysymyksessä on ydinpolttoainejätteen pitkäaikaissäilytystä koskeva yhteistyöhanke, jonka erääseen vaiheeseen osallistuin tehtävänä tuoda oman alani näkökulmia keskusteluun.

Säteilyturvasta vastaavien viranomaisten piirissä on eri puolilla maailmaa virinnyt vakava pohdinta siitä, miten tietoa tällaisista kallioperän uumenien ydinjätehaudoista ja niiden vaarallisuudesta tehokkaimmin viestittäisiin tuleville sukupolville ja miten meidän jälkeemme tuleville kulttuureille. Viestimistarpeen aikajänne on huikean pitkä, 10000 vuotta eli yhtä pitkä aika kuin on kulunut jääkauden päättymisestä meidän päiviimme.

Kysymystä on tutkittu monesta näkökulmasta. Arkeologit ovat ydinjäteautojen merkitsemistä pohtiessaan päätyneet käsitykseen, että kirjoitusmerkit ovat varmin vaaraviestin ilmaisija. Kuvat ja kuvasymbolit, kuten esim. liikennemerkkit tai mikrotietokoneiden ikonit, ovat sidoksissa siihen kulttuuriin, joka ne on tuottanut; vain sen piirissä ne voidaan tulkita sellaisinaan ja ymmärtää yksiselitteisesti. Arkitodellisuus osoittaa, ettei tämäkään aina pidä paikkaansa ainakaan nopeasti esiin tulevissa tilanteissa.

Jälkimaailma merkityksessä jälkeemme tulevat ihmiskulttuurit voi ymmärtää symbolimerkit vain sanoin selitettynä. Arkeologisista esimerkeistä ei ole puutetta. Sellaiseksi sopii vaikkapa hiekkakivi-paateen veistetty reliefi, jossa pienikokoiset ihmis-hahmot kannattelevat telinettä, jolla istuu samanlainen, mutta isokokoinen hahmo. Ei tiedettäisi, että kyseessä on faraon muotokuva, ellei paateen olisi kaiverrettu kirjoitusmerkkejä, jotka selittävät

ketä ja mitä asiaa kuva esittää, ja ellei noita kirjoitusmerkkejä osattaisi tulkita. Koska kirjoitusta osataan lukea, tiedetään täsmällisesti, että kuvattu farao on Ramses II. Lienee sanomattakin selvää, että ydinjätehaudauksen tiedon säilyttäminen aktiivisena jälkimaailmalle on monisyisempi ongelma kuin Ramses II:n tunnistaminen kantotuolisissaan. Esimerkki kuitenkin osoittaa, miten perustavan laatuista viestintää kirjoittaminen on.

Oletus, että tulevaisakin kulttuureissa elää kiinnostus menneisiin kulttuureihin, varsinkin niissä vallinneisiin ajattelutapoihin ja uskomuksiin, ei tietenkään ole muuta kuin oletus, mutta todennäköisyys, että tulevat ihmiskulttuurit ovat menneistä kiinnostuneita, on varsin suuri. Ainakin voidaan odottaa, että esine- ja rakennusjäänteiden rinnalla tutkijoiden kiinnostus kaukaisessa tulevaisuudessaakin kohdistuu kirjoitusmerkkeihin ja kirjoitukseen.

Mitä tekemistä tällä kaikella on tiedonhankinnan tutkimuksen kannalta? Eipä paljoakaan. Mielestäni tämä tutkimusala on kehittymässä varsin lupaavasti ja saamassa myös entistä jäntevämpää teoriinmuodostusta tuekseen. Siitä todistavat osaltaan lehtemme tässä numerossa julkaistavat ne kirjoitukset, jotka ovat yhdistyksen kevätseminaarin saatto. Jatkoa on luvassa seuraavaankin numeroon.

Tietoa hankkivista ihmisistä on viime vuosina tullut kirjastotieteen ja informatiikan tutkimuksen keskeinen kohde. Saadut tulokset osoittavat riidattomasti, että kirjoitetut dokumentit muodostavat vain osan välittömistä lähteistä. Se tosiasia, että kaikki lähteet viime kädessä nojaavat kirjoitettuun tietoon jää näkymättömiin.

Helsingissä 24.8.1992

Marjatta Okko